

7. Рибаченко В. Пантеон національних героїв як складова соборної держави. *Соборність України: історія та сучасність*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 19 січ. 2023. Київ–Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2023. С. 93–102.

Бривко Микола

Національний історико-меморіальний заповідник «Биківнянські могили»

«НАЦІОНАЛІСТИЧНІ ПОГЛЯДИ» В УЯВІ СЛІДЧИХ НКВС (НА ПРИКЛАДІ ДУРДУКІВСЬКОГО В.)

*Ключові слова: націоналістична діяльність, НКВС, Дурдуківський В., репресії.
Keywords: nationalist activity, NKVD, Durdukivskyi V., repressions.*

Одним із поширених звинувачень репресованих слідчими НКВС, у добу «Великого терору», була так звана «націоналістична» діяльність, пропаганда чи погляди, які здебільшого не мали доказової бази, та ґрунтувалися на «уяві» власне слідчих, на національності і навіть мові звинуваченого, що підтверджують матеріали різних архівно-кримінальних справ.

Показовим у цьому сенсі є постать відомого українського педагога Володимира Дурдуківського, першого директора Першої української гімназії імені Шевченка у місті Києві, доля якого випробовувала на міць силу духу та відданість українській справі. І хоча його життєвий шлях, наукові праці доволі добре вивчені, прикладом цього є стаття В. Даниленка [1], проте і сьогодні існують окремі питання, які потребують дослідження, зокрема, й ті аспекти його так званих «націоналістичних думок» крізь призму допитів 1938 рр. в уявленні слідчих НКВС.

Не можна не зазначити, що багато науковців під час вивчення життєдіяльності Володимира Дурдуківського, насамперед, ґрунтуються на його так званій «націоналістичній діяльності» в ході вивчення процесу «СВУ» 1929–1930 рр., та мало хто детально розглядає архівно-кримінальну справу 1937–1938 рр., яка попри свій незначний обсяг, ще раз підтверджує не тільки фальсифікацію звинувачень із боку НКВС, а й «фантазії» слідчих, щодо «націоналістичних поглядів» Дурдуківського, які багато в чому спираються саме на матеріали процесу «СВУ».

У зазначеному контексті вагоме значення мають, так звані, «Тюремні записки Володимира Дурдуківського», що вміщені у його справі та хронологічно датовані 4, 9 та 10 січня 1938 р., і вперше були оприлюднені у книзі «Репресовані педагоги України: жертви політичного терору» [2] В. Марочко та Г. Хіллігом у 2003 р., та в подальшому увійшли до книги «Праці Володимира Дурдуківського у фондах Педагогічного музею України (до 150 річчя від дня народження)» у 2024 р. [3].

Однак, аналізуючи ці записки, ми бачимо майже повну синхронність у їх написанні зі свідченнями заарештованого. Саме 4 та 10 січня 1938 р. відбулися допити Володимира Дурдуківського, які зберіглися у його справі, та мають друкований вигляд.

Варто зазначити, що уся ця справа є фальсифікацією і не вміщує будь-яких реальних доказів чи фактів про, так звану, націоналістичну діяльність чи погляди заарештованого після ув'язнення напочатку 1930-х рр. Та це не завадило помічнику начальника 3-го відділу УДБ НКВС УРСР Козаченку 11 січня 1938 р. у обвинувальному висновку інкримінувати Володимир Федоровичу Дурдуківському те, що він є *«активним ворогом радянської влади і протягом усього періоду веде активну контрреволюційну націоналістичну діяльність, спрямовану на відторгнення радянської України від Радянського Союзу з метою реставрації капіталізму і створення «самостійної України»»* [4, арк. 27]. Цей факт на допиті 4 січня 1938 р. Володимир Дурдуківський підтвердив [4, арк. 19], але при цьому, як свідчить допит, сам Володимир Федорович: *«... припинив вести організаційну боротьбу, спрямовану на повалення радянської влади, але своїх поглядів, свого світогляду не зжив, і до моменту [...] теперішнього арешту залишився ворогом радянської влади»* [4, арк. 19, 21 зв., 27].

Це також було підтверджено і на наступному допиті 10 січня 1938 р., де заарештований визнав провину [4, арк. 23], а також наголошував на тому, що зв'язків по контрреволюційній діяльності, окрім випадкових, *«ні з ким не підтримував»* [4, арк. 24]. Хоча, ще на допиті 4 січня вказував, що підтримував *«лише письмовий зв'язок із колишніми учасниками «СВУ», які перебувають у засланні, Єфремовим, Павлушковим, Залеським, Гребенецьким»* [4, арк. 19], а окрім того, попре свій матеріальний стан, відправляв посилки Єфремову і Залеському.

Зі свідчень Б. Матушевського та власне Дурдуківського відомо про їх зустрічі, зокрема Борис Матушевський вказує на дві зустрічі у 1934–1935 рр. на квартирі у Дурдуківського. Треба зазначити, що у справі зберігається два допити Матушевського, друкований за 1956 р. і рукописний за 1964 р., які за своїм наповненням і ставленням відрізняються. Так допит 1956 р. спирається значною мірою на процес «СВУ» і подає постать Дурдуківського у цілковито «націоналістичному дусі», а у 1964 р. тональність свідчень зовсім інша, вказується, що політичних розмов між ними під час зустрічей не було, бесіди мали переважно побутово-життєву тематику, в якій Дурдуківський вказував, що після звільнення *«усі від нього відхитнулися і він живе тепер відокремлено, ні з ким не зустрічається»* [4, арк. 85 зв.]. Щодо антирадянських висловлень чи проведення ворожої діяльності сам Б. Матушевський зазначав, що через хвороби Дурдуківський навряд чи займався би цим.

У 1965 р. Володимира Федоровича Дурдуківського реабілітовано у зв'язку із відсутністю компрометуючих документів. Та його справа вкотре демонструє нам злочинність сталінського репресивного режиму, який фальсифікував справи. Прямим прикладом є сама ця справа, в якій 26 грудня 1937 р. відбувся арешт Володимира Федоровича, наведені вже допити датуються 4 та 10 січня 1938 р., обвинувальний висновок 11 січня 1938 р., а розстріл був здійснений 16 січня 1938 р. Та якщо подивитися на виписку з протоколу № 138 засідання Трійки під керівництвом Київського облуправління НКВС УРСР за підписом секретаря трійки Альтзіцера, то вона датується 31 грудня 1937 р. [4, арк. 29], ще до безпосередніх допитів.

Імовірним місцем поховання українського педагога є колишня спецділянка НКВС у Биківнянському лісі, а нині Національному історико-меморіальному заповіднику «Биківнянські могили».

Отже, у зазначеній архівно-кримінальній справі 1937–1938 рр. ми спосте-рігаємо не тільки свідоме спотворення дійсності і повну фальсифікацію з боку слідчих НКВС, а й відсутність наявних, так званих «націоналістичних поглядів та дій», із боку самого Володимира Дурдуківського. І таких прикладів «уявних» «націоналістичних» дій із боку репресованих, завдяки вивченню архівно-кримінальних справ, ми можемо побачити чимало.

Джерела та література

1. Даниленко В. Один з 45-ти. В. Дурдуківський. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 1998. № 1. С. 253–261.
2. Марочко В. І., Хілліг Г. Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929–1941). Київ: Науковий світ, 2003. С. 265–271.
3. Праці Володимира Дурдуківського у фондах Педагогічного музею України (до 150-річчя від дня народження) / уклад. О. П. Міхно; наук. консультант О. В. Сухомлинська. Вінниця: Видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2024. С. 207–217.
4. ЦДАГОУ. Фонд 263, опис 1, справа 57133фп, том ф1.

Головченко Яна

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО ОБРАЗУ АМЕРИКАНСЬКОЇ ЖІНКИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

Ключові слова: публічний образ, гендерні ролі, журнали, модернізація, фемінізм, реклама, ідентичність.

Keywords: public image, gender roles, magazines, modernization, feminism, advertising, identity.

Публічний образ американської жінки у першій половині ХХ ст. формувався під впливом масштабних соціальних і культурних трансформацій. США переживали процеси модернізації, постійні хвилі еміграції, дві світові війни, явища, які істотно вплинули на соціальні ролі жінок. Усі ці зміни впливали не лише на повсякденне життя, а й на культуру. Американські масмедіа, зокрема жіночі журнали, реклама, преса, відігравали ключову роль у конструюванні нормативних моделей жіночності, які ґрунтувались на ідеалах краси, моралі, материнства та соціальної корисності.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. для жінок виникли нові можливості для громадської активності, освіти, дозвілля. Однією із відомих засновниць американського жіночого руху була Джейн Аддамс. У 1889 р. вона разом із своєю партнеркою Еллен Гейтс Стар заснували у Чикаго благодійний громадський центр, який допомагав родинам емігрантів адаптуватися у нових умовах. Зусиллями активних американських жінок у цьому центрі було відкрито дитячі ясла, бібліотеку, гімнастичний зал, палітурну майстерню, комунальну кухню, художню